

UČITELJSKI T O V A R Š .

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dan vsakega mesca, in velja za celo leto v tiskarnici in po pošti 2 gl. 50 kr., za pol leta 1 gl. 30 kr. nov. dn.

Tečaj II.

V Ljubljani 15. marca 1862.

List 6.

Kerščanska odreja.

Da je „lepa odreja“ prvi in poglobitni namen, prva in naj potrebniša skerb prave šole, to naš verli „Učiteljski Tovarš“ že v prvem listu očitno spozná in zaterduje. *) Po pravici stavi lepo odrejo le v kerščanstvo, da človeka približujemo k Bogu, kateri je prva ali izvirna podoba, resnica in ljubezen. Po pravici spozná poštenu „Tovarš“, da naš edini pravi vodnik je naš Izveličar, ki sam pravi, da je on pot, resnica in življenje, in da nihče ne pride drugače k Očetu, kakor po njem. „Le nanj“, pravi, „se moramo opirati. K njemu moramo tudi svoje male — svoje učence — peljati, če jih hočemo prav gojiti. Brez njega ni življenja, in če bi mladosti ne vodili k njemu, bi hodili ž njo naravnost po krivi poti do nasprotnega namena“.

V resnici zlato vodilo, katero naj prešine serce, muzeg in kosti vsakterega učitelja! „Prava odreja“, dokazuje naš „Tovarš“ na dalje, „razbistruje ali brihta glavo, požlahtnuje serce in vravnuje zunanje vedenje“. Na dalje lepo razjasnuje, kakšen naj bo učitelj in kako naj ravna, da ta trojni namen pri otrocih zveršuje in doseže: da mora imeti veselje do lepe odreje otrok, da mora v tem biti najden, pa tudi v resnici pobožen, ter vsem lep izgled dajati. Na dalje: da mora vedno pred očmi imeti sedanji in prihodnji namen svojih rejenčev, da mora izrejati jih za vse okoliščine tega življenja, zla-

*) Glej 1., 3. in 4. list v I. tečaju „Uč. Tovarša“.

sti pa za prihodno življenje, vse delati z Bogom in zavoljo Boga. „Zeló se moti učenik“, oméni na dalje, „ako misli, da morajo le starši otroke izrežati, ne pa tudi učéniki“. Potem daje nekatere splošne pravila, po katerih naj se učitelj kot rejnik pri otrocih ravná, in naj nikoli ne pozabi, da je poglavitna reč pri odreji strah božji ali prava bogaboječnost, kakor je stari Tobija svojega sina izrejal.

V razlagi od lepe odreje pridni „Tovarš“ na dalje razjasnuje, kako varovati, da se otroci ne spridijo, kako opominjati jih in svariti, kdaj in kako jih kaznovati, kako po izvirku ali vzroku njih pregreške spoznavati, pa tudi kako precej v začetku in previdno odpravljati in ozdravljati — po resničnem pregovoru: „Drevesce ravnaj, dokler je mladó, staro se ti uklonilo ne bo“.

To so splošne pravila za lepo odrejo mladine, ki jih je naš „Tovarš“ dosihmal naznanil in priporočil. K tem hočemo sedaj dodjati še nekatere splošne vodila za kerščansko odrejo, posnete iz obširne razlage četrte božje zapovedi po spisu vis. čast. fajmoštra gosp. Sim. Wilfan-a, od škofijstva ljubljanskega že leta 1858. s posebno pohvalo poterjenem. Po teh splošnih vodilih pa se bomo po ravno tem omenjenem navodu prestopili na posebne vodila za kerščansko odrejo mladine: katerih pregreh in spodtik je mladino posebno varovati, in h katerim čednostim posebno napeljevati treba, in kako se to obdvoje s pravim pridom in vspehom zgoditi more. Ne moremo pa opustiti, da bi še ne povzeli in ne zaterdili važne opombe, da za kerščansko odrejo mladine skerbeti ne gre le staršem, ampak tudi vsem njih namestovavcom, vsem oskerbnikom in rednikom otrok, vsem učnikom duhovnim in neduhovnim; ker tukaj gre za časni in večni blagor mladine, na to se opira tudi ves blagor prihodnje rodovine.

Vsak pa vé, da s samim branjem teh in enacih še tako dobrih sestavkov ni čisto nič opravljeno, ako v djanje, v življenje ne stopi. Prizadevajmo si toraj, da to, kar dobrega, rabnega, potrebnega beremo, vselej tudi v djanji skušamo in spolnujemo, da se tudi truda in težav ne ustrašimo in ovreti in odverniti ne damo. Vsak naj se ravná v tem tudi po svoji moči in zmožnosti, po okoliščinah, po previdnosti, po potrebah mladine veči ali manji, s kakoršno ima opraviti — vse tudi ni vselej za vse. Zdaj pa — Bog daj srečo in blagodar!

Začnemo v božjem imenu! V začetek naj bo, kakor rečeno, naslednje splošno vodilo:

Kako mladino v strahu božjem izrejati?

Seme nagnjenja do spačenosti se nahaja v otročjih srcih že od rojstva, že od spočetja samo od sebe, ravno kakor se ternjevo in osatovo seme že samo od sebe brez sevca v zemlji znajde. To seme že samo od sebe ozeleni in raste, in nobena obdelovanja ne potrebuje; če se pa hoče zatreti, potrebuje dela in truda. Ni pa taka s pridnimi, za vžitek dobrimi in tečnimi zelmí: njih seme se po navadi ne nahaja samo od sebe v zemlji, se mora še le pripraviti, očistiti in vsejati, pottlej pa skerbno obdelovati, da sad donese. Ravno taka je z otroci. „Misli in počutki človeškega serca“, pravi sv. pismo (I. Moz. 8, 21.) „so k hudemu nagnjeni že od mladosti.“ Seme k hudemu, ki se že samo od sebe v otrocih nahaja, se mora precej v začetku po moči zatreti in zadušiti; odbrano čisto seme lepih čednost pa se mora v njih serca vsejati — to je: otroke je treba v strahu božjem izrejati. Od Tobija se bere v sv. pismu, da je svojega sina od mladega učil, Boga se bati in vse pregrehe varovati se. Sveti Hieronim je pisal neki žlahtni gospej in vdovi, Leti po imenu, zastran njene hčere Pavle: „Nič družega naj se ne uči slišati, nič družega ne govoriti, kakor le kar strah božji zadeva“.

Pač res, kaj pomaga otrokom, ako se le svojih staršev ali učnikov ali družih ljudi bojé, ako se pa Boga ne bojé? Kaj pomaga, hočem reči, ako se otroci hudega varujejo samo iz strahu pred starši, pred učniki ali pred družimi ljudmi? kaj pomaga, če le zavolj njih dobro delajo? Kako dolgo se bodo hudega varovali, kako dolgo bodo dobri ostali? Če so starši ali drugi rejniki ostri, otroci pa še majhni, se bodo zunanjih in očitnih pregreškov sicer varovali, da bi jih ne vidili in ne zvedili, ker se bodo bali njih terde roke; tako tudi se bodo hlinili dobro delati le zavolj staršev ali družih rejnikov. In ker se bodo po takem le iz strahu pred starši ali pred družimi ljudmi hudega varovali in dobro delali, bo to tudi le tako dolgo obstalo, dokler se bodo bali, da bi kaznovani ali saj kregani ne bili: volja k hudemu pa bo v njih še vedno močna ostala, ter bodo za vse hudo tako hitro pripravljeni,

kakor hitro si bodo mislili, da starši ali učenci njih pregreška ne bodo zvedili, ali pa ko se njih kaznovanja ali kreganja nič več ne bodo bali. — Od tod pride, da so včasih še celó otroci dobrih staršev vendar le slabi, ker so navajeni, le staršev ali učencov, ne pa Boga se bati. Zatoraj otrok, ki ni v božjem strahu izrejen, pri vsem še tolikem in tolikratnem tepenju vendar le slab in zmirom slabji ostane; otroku pa, ki se Boga boji, ki je v strahu božjem izrejen, je več del že sama beseda zadosti. Dostikrat se starši in rejniki vprašujejo: Kako je to, da je uni sin tako dober, una hči tako dobra, moj sin pa tako samopašen, moja hči tako malopridna? Ne čudite se temu; to stori pomanjkanje strahu božjega!

Komur koli je tedaj na kerščanski izreji in pravi sreči otrok v resnici ležeče, tudi iz serca želi zvediti, kako se z mladega in s pridom strah božji v serca otrok vsaditi, in v njih sercih vkoreniniti in ohraniti more. In ravno to, kar je nad vse drugo potrebno, hočemo zdaj zverstama razložiti.

(Dalje prih.)

Nauk v branji v srednjem in višjem razredu ljudskih šol.

(Dalje.)

Takošne splošne pomote pri naglaševanju učitelj odpravlja, če skerbí

1. da se otroci zadosti (mehanično) urno brati navadijo, ker brez tega ni mogoče, da bi pri branji pametno naglaševali in resnično izrazovali.

2. Če se učenci vedno napeljujejo, da razumejo, kar berejo. Le kdor vé, kaj bere in zraven potrebno občuti, tudi more to pametno povedati. Zakaj se navadno ljudje, pa tudi otroci ne pregrešé zoper resnično naglaševanje, kadar govoré? Zato, ker razumejo in čutijo, kar izgovarjajo. — Z vsem svojim podukom naj učitelj skerbí, da se učenci duševno izobražujejo, in pri posameznih berilnih vajah pa, da jih razumejo. Otroci naj se napeljujejo po vprašanjih, da berilni zapopadek vselej na tanko preduhtajo, kar ne storé vselej zavoljo zložnosti in zanikernosti, tudi kjer bi to lahko storili.

3. Treba je, da učitelj učencem tudi večkrat sam na glas bere ali kak drugi bolj zmožnejši učenec, da se otroci ne navadijo napčnega in neprijetnega šolskega naglaševanja.

4. Se ne sme pozabiti, da dobro naglaševanje se pridobuje tudi s tem, da se v šoli s pravim glasom podučuje. Ako učitelj besede krepko izgovarja in dobro naglašuje, se tudi učenci tega navadijo tako, da še ne vejo, kdaj in kako. Kdo že ni tega zapazil, če je bil že večkrat pri očitnih šolskih preskušnjah? Če se v šoli mirno, pohlevno in razumno govori, potem je tudi komaj misliti, da bi bilo pri branji ravno nasprotno. — Če se pa v šoli preveč glasno in enoglasno podučuje in govori, potem tudi ni čudno, da se tako bere. Posamezno se otrok lahko pregreši s tem, da ne pazi na ločnice in da posameznih stavkov prav ne naglašuje. Kadar učenec ne pazi na ločnice, naj ga učitelj na nje spomni, in če je treba, naj mu sam lepo prebere. Pri pomotah zoper naglašenje v golem stavku pa, kakor smo že rekli, vodila ne pomagajo; take pomote naj se tedaj le po primernih vprašanjih ali pa tudi s tem odpravljajo, da se učencu taki stavki izgledno berejo. Dve pomoti se tukaj rade vsilujete, namreč, da se kaki del stavka ne naglašaja, kakor bi se mogel, ali pa, da se naglašaja drugi del, kateri bi se ne smel. Kar prvo zadene, je dosti, da se kar naravnost praša po delu v stavku, ki se ni celó nič ali pre malo naglasil.

Ko bi n. pr. v stavku: „Solnce razsvitljuje in ogreva zemljo“, povedek „zemljo“, se ne povdaril zadosti, naj bi učitelj prašal: Kaj razsvitljuje in ogreva solnce? Otrok bi odgovoril: „zemljo“ in sicer s pravim glasom, ker ga je učiteljevo vprašanje napeljalo na zapopadek in na naj imenitnejši zaum v govorjenji. Potem naj se stavek še enkrat prebere, in povedek naj se bere v tem glasu, v katerem se je odgovorilo. Kadar se pa beseda naglašuje, ktera bi se ne smela, naj učitelj učenca opomni, da po takem povdarku bi poslušavec lahko kaj drugega mislil, kakor pa to, kar mu bravec hoče povedati. Ko bi otrok v stavku: „Pomlad lepša zemljo“ — besedo „Pomlad“ premočno povdaril, bi mu učitelj kar rekel, da ni treba besede „zemljo“ tako povdarjati, ker se tukaj ne misli na zimo. V spodnjem razredu, se vé, se to še ne more tirjati, ker otroci ne razumejo, kaj se pravi razlikovati, nasprotno povedati in dokazovati. Pove naj se jim le, da naj te besede nikar ne povdarjajo, in naj se jim izgledno prebere. Po taki in enaki poti naj se čut za pravo naglaševanje že zgodaj izobražuje. V zgornjem razredu pa naj se tudi pové, za-

kaj se more tako in ne drugače naglaševati; posebno naj se pokažejo krivi zaumki, kateri bi se vtegnili pripetiti pri nap-
čnem naglaševanju. Tako bi se v gori omenjenem izgledu v
višjem razredu smelo prašati: Kaj bi si poslušavec lahko mi-
slil, če bi se beseda „pomlad“ tako krepko naglaševala? —
Koristno je, če se tako ravna tudi zavoljo tega, ker se otroci
s tem prisilijo, da posamezne stavke tako razumejo, kakor se
s celoto vežejo.

(Dalje prih.)

Tečno učilo.

K a z a v n i p o d u k.

Ž i v a l i.

S n o v a. Zajec, serna, divja koza, jelen; volk, medved, lesica, jazbec, dihur, kuna, lev; kušar, kača, žaba; posterv, karp, ščuka, som, mrena, klin, lipan, jegulja, menek, rak; čebela, osa, metulj, muha, mravlja, gosenca, keber, červ, polž.

U č b a. Zajec živi po gojzdih, vertih in poljih; je zelo boječ in hiter; ima okroglasto glavo, dolge ušesa, preklano zgornjo šobo, dolge zadnje, in kratke sprednje noge, in kratak rep. Jé deteljo, travo, zelje, pa tudi mlade drevesca rad ogloda. Zajčje meso je prav dobro. Iz zajčje dlake delajo klobuke. — Serna je nekoliko manjša, kakor domača koza; ima kratke rožičke, in živi po gorah in gojzdih. Daje dobro meso in kožo. — Divja koza je skoro ravno taka, kakoršne so domače koze. Rožičke ima kratke. Barve je sivkaste. Noge ima tanke, s kterimi berzno skače. Živi večidel po gorah. Nje meso in koža je za rabo. — Jelen je manjši, kakor konj; ima velike vejate roge, šibko telo, zelo urne noge in nepreklan rog na nogi. Jé travo, listje, zeliša, mlade drevesne popke i. t. d. Po dnevu je večidel v gojzdu, — po noči pa se gre past na polje in travnike. Daje nam meso, kožo, roge, — pa tudi napravi na polji marsikaj škode. — Volk je podoben velikemu psu, samo da ima bolj košat rep; je navadno sivkast, in je tako močan, da lahko nese ovco v gobcu. Kadar je izstradan, se poloti tudi človeka. Živi po gorah in gojzdih.

Po zimi pa se tudi priklati na ravno. Volče meso ni dobro; koža pa se za marsikaj porabi. — Medved je večji, kakor volk. Na vsaki nogi ima po pet parkljev, kakor človek po pet perstov in široke podplate. Tudi lahko hodi po koncu, samo po zadnjih dveh nogah. Je rad med in rastline, pa tudi razmesari jelena, serno, konja, goved i. t. d. Jeseni gre v berlog ali v luknjo, kjer vso zimo spi, in nič ne vživa. Rep ima kratek in rujavo dolgo dlako. Medvedova koža je za mnogo rabo. Nekteri tudi medvedovo meso jedó. Tudi medved živi navadno po gorah in gojzdih. — Lesica je velika kot sredin pes; ima koščat rep, vozek gobček in ojstre zobe in kremplje. Dlako ima rujavo. Loví zajce, pa tudi krade kuretino, gosi, race i. t. d. Lesica je zvita žival. Lesičja koža je za mnogo rabo; meso pa ni dobro. — Jazbec je kaka dva čevlja dolg; ima kratek rep; je po herbtu siv, pod trebuhom črn, po glavi pa bel s černo liso. Živi po gojzdih; si naredi luknjo, v kateri po dnevu leží, — po noči pa lovi miši, žabe, pa tudi je korenine in sadje. Po zimi spi in se živi s svojo mastjo. Jazbčevo meso daje tečno jed, mast pa dobro zdravilo; koža je za mnogo rabo. — Dihur je rujav, po straneh pa rumenkast; na glavi ima bele lisice; živi pri hišah, in je kuretini zeló nevaren. Dihur smerdí, — vendar ima tudi dobro kožo za kožuhe. — Kuna je dihurju podobna; živi tudi rada blizo pohištev, in je tudi kuretini sovražnica. — Lev ali oroslan je kralj živalski, ker je zeló postaven in grozovitno močan. Barve je rujavkaste. Spredaj ima veliko grivo; rep mu visi do tal, in ima na koncu šop. Zobé in parklje ima neizrečeno ojstre. Dolg je 5 čevljev, visok pa 3 čevlje. Kadar rujove, tresejo se vse živali. Oroslanov ni v naših krajih. Naj večji in hujši levi so v Afriki, kjer je naj bolj vroče. — Martinček je majhna golaznica; se rad na solncu greje, in ne stori žalega; zeleni kušar pa hudo vgrizne. So pa tudi letajoči kušarji. — Kače so nekte smertno strupene. V naših krajih je naj bolj strupena kača gad, kateri je po herbtu pisan, in se potika po kamnitem germovju in pečovju. — Žabe so mnogoverstne; nekte so dobra in zdrava jed za postne dni. Rega ali zelena žaba nam dež napoveduje. — Ribe imajo rudečo, merzlo kri; dihajo po plitvah in samo v vodi živé; večidel so pokrite z luski. Ribe dajejo človeku velik dobiček. Žlahtne ribe so v naših krajih posterv, černo rudeče pikasta riba, — karp, de-

bela riba, — ščuka, tanka riba, — mrena, klin, lipan, menek i. t. d. Jegulja je gladka riba, kači podobna, pa ima dobro meso. — Rak živi po vodah, naj raje pod kamni in pri kraji v luknjah; ima zeleno črno in terdo lupino po sebi, osem nog in dvoje škarij, pa šibrast rep. Jé majhne ribe, mergolince in druge povodne živalice. Raki so dobra postna jed. — Čebele si napravljajo svoje stanovanje v panj, včasih pa tudi v votle drevesa. Čebele so zelo pridne. Imajo štiri kožene habice, šest nog, rivček in želo. Živé se s sladkim cvetnim sokom in z medom. Dajejo nam dobiček s tem, da nam nanašajo medu in voska. — Ose si napravijo prav umetno gnjezdo ali osinjak, in so hude jeze; kdor jih draži, ga opikajo. — Metulji so mnogoverstni; imajo po šest nožic, in so zelo lepi, toda le malo časa. Metulj pride iz mešička, ter je podoba našega vstajenja od mertvih; zakaj? — Muha ima dve perutnici, pa rivček, da pije. — Mravlje živé skupaj kakor velike družine in srenje. Nekatere imajo tudi habice, da letajo, nekatere tudi želo, s katerim hudo pikajo. — Gosence so zelo požrešne, in škodujejo posebno sadnim drevesom; kako? — Krbri imajo rožene habice, in pomladno zelenje hudo objedajo; otroci jih nabirajo; čemu? — Červi nimajo nog in kosti; in namesto kervi imajo belo sokrovco; so nagi, ali pa so pokriti s terdo lupino. So tudi veliki červi; večidel pa so tako drobni, da se komaj vidijo s prostimi očmi. Mnogo červov živi v vodi, še več pa v zemlji; še celó v truplu pri ljudeh in živalih se nahajajo. Živé se z rastlinami, s sadjem, s prahom; naj rajše pa jedó meso. Červi imajo čversto življenje. — Polž, ki svojo hišo na herbtu nosi, je tiha in počasna živalica. Daje nam dobro postno jed. — Imenujte vse domače živali! Imenujte divje zveri! Imenujte ujedne zveri! Imenujte nekatere golaznice! Imenujte nekatere ribe! Imenujte nekatere mergolince! Imenujte nekatere črve! Vse živali se razdeljujejo v šest verst ali razredov; so namreč: doživke, ptice, golaznice, ribe, mergolinci in červi. Rudečo in gorko kri imajo doživke in ptice; rudečo merzlo kri imajo golaznice in ribe; belo merzlo kri imajo mergolinci in červi. — Bog je vse živali vstvaril in za vse skerbi. — Nobene živali ne smemo nepotrebno mučiti. — Živali ravno tako občutijo bolečine, kakor človek. —

Iz zgodovine kerščanske ljudske šole.

(Dalje.)

Menim, da ne bo nepristojno, če tukaj nekoliko omenimo, kako so nekdam začenjali v cerkvenih šolah podučevati, ali pa po kakšnem načinu so sploh v svetnih šolah podučevali, pa to potlej v kerščanskih šolah posnemali.

Cerkveni učenik, sv. Avguštin, nam pové, kako so v veri podučevali, ker spisal je navod, kako naj se katehizira. Ravnali so pa takole: Katehet je pripovedoval zgodbe stare zaveze, kar je bilo manj važnega je opuščal, ali pa le malo omenil, — pri imenitnih zgodbah je pa postajal, da so učenci čudovite reči pregledovali in občudovali. Posebno tehtno jim je razlagal, kar je bilo pisano od obljubljeniga odrešenika, tako, da so ga že otroci v duhu pričakovali, ko je bila dokončana stara zaveza.

Potem je sledila zgodovina nove zaveze. V tej se je poočitovalo življenje Jezusovo kot neprenehana žertva, njegova smert pa kot sprava za dolg človeškega rodu.

Razlagali so tudi postavo ljubezni — ki ljubi Boga čez vse, bližnjega pa brez samopridnosti — in jo vsajali v občutljive serca. Treba je bilo podučevanja in globoko v serce segajočega opominovanja v skušnjavah življenja. Z naukom od vstajenja, od sodbe in od večnega življenja se je vse končalo. — Toliko so katehumeni podučevali, — malo pred kerstom so jih učili in jim razlagali apostolsko vero in očenaš (kar so verni starih časov za skrivnost imeli). Potem so jih še le v skrivnostih vere podučevali, posebno pa od zakramenta presv. rešnjega telesa. Desiravno so le pri podučevanju katehumenov iz začetka tako ravnali, vendar tudi tistih, ki so jih želijoče (Competentes) imenovali niso bistveno drugače podučevali. Kako naj se pa podučuje, nam pové sv. Avguštin, ki je postavil vodilo, da naj učenec po zaslišanju veruje, po veri upa, in po upanju ljubi. Se vé pa, de se je v zgodbi, ktera se je pripovedovala, večkrat prenehalo in kaj izpraševalo, saj vendar beseda katehet, ki smo jo gori razlagali, to pokaže.

Da bi se otroci za branje pripravljali, so že Rimljani malim čerke slonokoščene ali lesene za igračo dajali. Kmali so se navadili imena in glasu posameznih znaminj poznati, in

so se vkvarjali, da so lahknejše besede sostavljali. Brez dvombe so tudi tukaj rabili vaje v mišljenju, kakor jih Platon sve-tuje; primerjevali so čerke in zloge, iskali, kje in kako so si enake, ali kje se razločujejo i. t. d. Tako so prišli do pravega branja. Ker je pa neizrečeno veliko truda prizadajalo bukve spisati, ne moremo misliti, da bi bil vsak učenec svoje bukve imel. Berž ko ne je le učenik imel bukve, ktere je pa posojeval. Bukve tistih časov pa niso bile dandanašnjim kar nič podobne. O časih rimskih cesarjev so jim prišle tudi berila za šole v misel. Vzeli so mnogo iz različnih bukev in napisali na pergament, ki se je skupaj zvijal. Po cerkvenih šolah so pa gotovo imeli prepise psalmov, cerkvenih pesem ali sv. pisma, česar so se potem pri branju posluževali. Pisanja so se pa vadili v Rimu na černih tablicah, ki so bile z belim voskom prevlečene. S klincom iz slonove kosti, ki je bil na enem koncu špičast, so čerke v vosek vdolbovali, in pokazalo se je černo dno. Na drugem koncu pa je bil klincec ploščnat, da se je pomota v pisanju lahko pogladila. Pervi nauk se je s tem pričel, da se je učenec vadil, po vdolbeni čerki z roko vleči. Po Kvinktilijanovem svetu so bile navadne lesene table, v ktere so bile posamezne čerke vrezane. Ko se je roka pri otroku nekoliko privadila, so poskušali pisati. Kar je učenik na tablico zapisal, to je učenec počasi prepisoval, dokler je mogel brez izgleda pisati.

(Dalje prih.)

Kratek obris godbine povestnice.

(Dalje.)

Pervo veselo razvitje godbine umetnosti se pokaže pri

N i z o z e m c i h,

kteri so prvi mnogoglasje tako vravnati znali, da njihovi izdelki zadostujejo tudi tirjatvam sedanjega časa; in še več: njihove dela bodo občudovali še poznejši rodovi. Nizozemsko mojsterstvo si je priznanje in čast zadobilo v Italii, na Španjskem, Francoskem in Nemškem. Vladarji vseh dežel so imeli nizozemske umetnike na svojih dvorih. Kapele in stolice za godbo so vravnali Nizozemci v Neapolu, Milani in po drugih laških mestih v letih 1470 — 1500. Gospodarji godbe so bili ta čas Nizozemci po vsi Evropi. Naj večjo slavo so dosegli:

Vilem Dufay, roj. 1350. leta v Hanonii, † 1432. v Rimu. Pervi znani skladatelj je, ktereга dela popolno umetnost razodevajo.

Razširjanje godbine umetnosti se je mnogo pospešilo po notnem tisku s premakljivimi tipami, ki ga je znajdel

Ottavio Petrucci iz Fosombrone. Notni tisk pa je naj veči popolnost dosegel po Gottlob-u Emanuel-u Breitkopf-u (roj. 1719. v Lipski, † 1794.). Poprejšnje čase so glaske v lesene table vrezovali in potem tiskali. 1525. — 50. so tiskarji Rhau v Vitenberg-u, Petrej v Norinberg-u in Oto Skot v Benedkah priobčevali mnogo muzikalij, največ izdelkov nizozemskih mojstrov.

Začeli so tudi drugi narodi se zbuјati na polju skladateljskem. Adam de Fulda, visoko učeni menih (okoli 1460.) je bil prvi nemški skladatelj, ki je Nizozemcom jel kałiti slavo skladateljsko. V njegovem v Magdeburgu 1673. natisnjem „enkiridiu“ se nahaja pesem: „Ach, hülp my Leydt un senlich Klag“.

Štefan Mahu (okoli 1520.) in

Herman Fink sta bila znatna kontrapunktista. Poslednji je zložil 1558. v Vitenbergu več cerkvenih pesem. Iz njegovih spisov zvemo, da je nova umetnost figuralne glasbe že o njegovem času po Nemškem zelo razširjena bila, toraj mnogo časa popred, kakor v Italii.

Med francoskimi skladatelji se odlikuje Lazar Genet (beri: Žené), duhoven. Njegove glasbine zasluge priznavši ga izvoli papež Leo X. 1518. škofa „in partibus“.

Španijolci so bili v Rimu visoko cenjeni pevcі. Do 15. stoletja in še dolgo po tem je služila godba večji del le cerkvi in službi božji. Muzikalnega orodja se je malo, skoraj da nič rabilo; prevladalo je petje. Zdaj pa so priše

Orgle

zmiraj bolj v navado. Stavili so jih po vseh stolnih in samostanskih cerkvah.

Ni nam znano ne ime iznajditelja, ne čas iznajdbe orgel. Iz življenja svetnikov vemo, da je sv. Cecilija (230.) Boga slavila z orglami. Verjetno je, da je bila pastirska piščal prva oblika dandanašnjega velikanskega glasbenega orodja. Že Hebrejci so poznali enake orodja, in pri Grekih so bile vodne

orgle (hidravle) v navadi. Sv. Avguštin piše, da so v 4. stoletju v jeruzalemskem tempelju dvoje orgle imeli, katerih manjše so imenovali „mašrakita“, večje pa „magrafa“. Poslednje so bile narejene na sapo. V starem mestu Grado so našli „sapnik“ (Windlade) s letnico 580, ki je bil vredjen za 15 podperstnikov in 2 versti piščal.

Pervi sled še zelo nepopolnih orgel se nahaja v 7. in 8. stoletju v večernem cesarstvu. 640. leta so dobili perve orgle na Angleško. Okoli 670. leta je ukazal papež Vitalijan v kerščanske cerkve orgle staviti. 758. leta je podaril cesar Konstantin Koprornim kralju Pipin-u orgle, ki so imele svinčene piščali. Ludovik Pobožni je ukazal 822. leta v Benedkah narediti orgle za Ahensko cerkvo. 855. leta so postavili perve orgle v Magdeburgu. Leta 880. je papež Joan VIII. naprosil škofa Anona Brizinskega, da mu pošlje dobre orgle in tudi umetnika, ki jih zna narediti in tudi nanje igrati. 950. leta so postavili v Vinčestru orgle z 10 podperstniki, ki so obsegli poldrugi vatel in so bili po vatlu dolgi. Treba je bilo z pestmi igrati. Te orgle so imele 400 piščal in 26 mehov. Vpotrebovale so dveh organistov, ki jima je 70 korenjakov mehove gonilo. V 11. stoletju so postavili v Magdeburgu orgle z 16 podperstniki. V 12. stoletju so obsegale tastature poldrugo osmino. V 13. stoletju se nahajajo v Benedkah perve orgle, ki imajo krajši ali poglasne (dandanašnji černe) podperstnike (semitonije). V 14. stoletju so pomnožili število podperstnikov. Jeli so jih vožje in krajše narejati, in ni jih bilo treba več s pestmi nabijati, timveč so rabili perste. Imele so orgle po 2 manuala, obsegajoča F — f

1312. leta je naročil Benečan Torceli po nekem nemškem umetniku za cerkev sv. Rafaela v Benedkah orgle, katerih so se Benečani toliko veselili, da so njemu na čast dolgo časa vsake orgle „torceli“ imenovali.

1359. leta je izdelal duhoven Nikolaj Faber orgle za stolno cerkev v Halberstadt-u. On je naj stareji nam znani izdelovavec orgel.

1426. leta je dal opat Konrad izdelati orgle za cerkev sv. Urha v Augsburg-u.

1441. je postavil Konrad Drosdorf že precej velike orgle v Norinberg-u.

Sploh je misel, da je Bernard, nemeč in organist pri

sv. Marku v Benedkah, okoli leta 1470. iznajdel podnožnike (Orgel-Pedal); leta 1836. pa so našli 2 podnožniške piščali z letnico 1418: toraj so bili podnožniki že pred v navadi.

1475. leta je naredil Rothenburger v Norinberg-u velike orgle, je prikrajšal še takrat zelo dolge podperstnike in je obložil poglasnike (zgornje kratke podperstnike) z slonokostenimi, celoglasnike (dolenje dolge podperstnike) pa z črnimi lesenimi ploščicami.

Leta 1483. je postavil Štefan orgle v stolni cerkvi v Erfurt-u, 1499. pa Henrik Kranz velike orgle v cerkvi sv. Blaža v Brunsviku.

Proti koncu 16. stoletja se nahajajo že mojsterske orgle, p. leta 1576. izdelane orgle v mestu Bernau na 60 spremenov. Imenitne velikanske orgle v Gröningu, ki so jih blizo 100 let izdelovali, so bile leta 1596. dodelane. K poskušnji in posvečevanju teh orgel je bilo povabljenih 53 slovečih organistov iz bližnjih in daljnih krajev. Stroški tega posvečevanja so stali 3000 tolarjev.

(Dalje prih.)

Pravopisje v ljudskih šolah.

(Dalje.)

Da se ne more precej prvega pol leta pri učencih v prvem razredu tako veliko popraševati pri pravopisnih vajah, se lahko razumé. Dovolj je že storjenega, ako so učenci tako dalječ, da zamorejo berilne vaje z malimi čerkami iz „Abecednika“ brez napak prepisati, ali pa druge take vaje, ktere učitelj sam na tablo zapiše. Pozneje še le, kadar jim že branje nekoliko gladkeje teče, in jim je tudi že roka nekoliko lahkejša, naj se pričnejo vaje ž njimi tako, da jih po narekovanju zapisujejo. En učenec naj na šolsko tablo narekovane besede piše, drugi pa naj pišejo za njim v svoje zvezke ali pa na tablice. Potem pa naj se narekovanje popravlja. Od začetka naj učitelj k takim vajam le enozložne besede rabi in naj polagoma in modro stopa, od prostega do zloženega. Pri takih vajah bo učitelj otrokom razjasnil, da nam je potreba k zlaganju besed glasnic in tihnic. Povedal jim bo, da ima vsaka beseda po eno, dve ali več samoglasnic in jim tudi pojasnil, da se taka beseda potem eno-, dvo- ali pa več zložna beseda

imenuje, kar je pri delitvi besed, ako jih moramo na koncu verste pretergati, treba vediti. Poglavitno pravilo „razdeli besedo na koncu verste, kadar jo moraš pretergati, po zlogih in kakor jo v govorjenju prav ločiš“, mora učitelj že v prvem razredu zato učencom povedati, ker jim je treba večkrat pri takih narekovavnih vajah besedo na koncu verste razdeliti. Ako se pridruži k takim vajam drugega pol leta, kadar so se učenci naučili že tudi velike pismenke pisati, še raba velikih začetnih čerk v začetku spisa in po piki, je zadostno za prvi razred, kar spada v ta predmet.

Nikdar pa naj ne pozabi učitelj, da vaja stori mojstra. Zatoraj naj svoje učence zdaj s tem vadi, da jim sam kaj na tablo piše in jim prepisovati veli, ali naj kak učenec narekovane besede na tablo piše in drugi za njim prepisujejo, ali pa naj jim dá prepisati kako berilno vajo, ktere se znabiti ravno iz glave učé.

Da bojo pa otroci take vaje brez napak pisali ali prepisovali, naj učitelj posebno skerbí. Zatoraj naj take naloge vse skerbno pregleda, sicer bi otroci kmali lahkomišelnost s takimi vajami počenjali, misleči, da je vse eno, ali prav ali napak pišemo, saj nihče ne vidi. Ako toraj učitelj vse take vaje skerbno pregleda, pridnega pohvali, tožljivega in lahkomišelnega, pa po zasluženju graja, se otroci navadijo pri vsaki reči bolj paziti in skerbeti, da se prav naredí, in se tako večkrat obvarujejo lahkomišelnosti, ktera se pri otrocih včasih tako vkorenini, da se ne more nič več ali pa prav težko odpraviti; to pa je zadržek vsega napredka.

Tako napredvanje velja po vseh razredih. Včasih naj dá učitelj narekovavne naloge, ktere so učenci iz drugega razreda pisali učencom iz tretjega razreda, da jih pregledajo in napačne zaznamovajo. Tako ravnanje koristi potem tudi učencom tretjega razreda, ker čutijo, da so s tem nekako počasteni in se bolj poganjajo, kateri bo boljše svoj posel doveršil. Take popravljene naloge, ako je učitelj prepričan, da so dobro popravljene, naj se dajo učencom zopet nazaj, da razvidijo, kaj so napčnega naredili. Da se pa učitelj prepriča, da so učenci napačne resnično pregledali, naj jim dá, da po svoji previdnosti napačne besede na drugo stran naloge še enkrat prav prepíšejo, ali pa, da vso nalogo še enkrat spišejo.

Domovini. *)

Slovenski dragi svet, o Bog, ohrani,
Veselje moje vse je domovina;
Zaklad je dražji kakor zlatovina,
Tedaj pravica krepko naj ga brani!

Otožnost britka naj ga več ne rani,
Zbeži naj let predolzih gosta tmina;
Olepšaj s cvetjem novim se ledina,
Glasovi zadonite milo vbrani!

Odkar srcé se v persih je zbudilo,
Hvaležno Slavi le se posvečuje,
Razvija svetih njej Modric darilo.

Njej pesmi svoje radostno daruje,
Le njo v življenji zmirom bo ljubilo,
In v krilu njenem enkrat naj miruje!

A. U. Okiški.

Uganka in zastavica.

Nežica! tvoja zastavica me zelo veseli; poslušaj, da ti jo razložim! Moških je bilo 9, ženskih pa 6 v vinogradu. Toraj so dobili vina, ali kakor si rekla, vaš puterh je držal 9 bokalov in 3 maslece. — Pa vedi, Nežica, — ob 11 uri je šel tvoj vinogradnik na terg, kjer še dobi 5 ljudi brez dela, in jim reče, da naj gredo v vinograd, ker jih hoče plačati kakor perve. In res so vsi dobili prvi in zadnji zvečer enako plačilo. Pervemu je dal gospodar 1 denar, drugemu 2 denarja, tretjemu 3 denarje, četrtemu 4 denarje, petemu 5 denarjev i. t. d. Veš, Nežica, sedaj pa ti izrajtaj, po čem jih je plačal, in kakošne denarje je vsaki delovec dobil.

J. K. Stopiški.

Imenzlaga (etymologie) farnih vasi na Kranjskem.

(Dalje.)

Hirtenberg = Topol, samo očitno.

Höflein = Predvor, prav za prav: Predor od predreti, ker je tukaj, ki se cesta skoz Kokro začne, tako rekoč svet predert; pred dorom (Vor dem Durchbruche).

Homec od hom, holm (ein kleiner Hügel).

Hönigstein = Merna peč. Menda se je od konca reklo: Medna peč, kar nekoliko tudi nemško ime na znanje daje; vunder

*) Iz prekrasnega „Venca“, kterega so verli ljubljanski gimn. učenci spletli svojemu vodju preč. gosp. Jan. Nečásek-u pri njegovem odhodu iz bele Ljubljane v zlato Prago, in kteri se prav po nizki ceni pri bukvov. Gerberji dobiva.

med tukaj ne pomeni: Honig, ampak le: mitten, zwischen; ker tukajšno pečovje med poljem ali vmeš polja leži. (Mitterfels). Enako korenino ima tudi Medno: srednja vas med Ljubljano in Medvodami; tudi Mednik (Mötnik); vide ibi.

Horjul: korenina meni ne dosti gotova; znabiti, da pomeni ravno to, kakor: Harje ali pa sploh gorat svet.

Hotederšič od hovt, golt (Schlund) in: deržati; kjer se namreč več goltov skupaj derži, tedaj vas v dveh, ali več goltih ali kotlih ležeča. *)

Novice.

Iz Notranjskega. Ko je pred enim letom naš ljubi „Tovars“ beli dan zagledal, veselil se ga je gotovo vsak domoljubni učitelj. In zakaj bi se ga ne veselil? Obljubil nam je in za svojo dolžnost spoznal, da hoče včasih tudi vsemu svetu pokazati skelečce rane svojih bratov. Tudi jaz naj mu tedaj razodenem nekaj, kar nam tukaj obtežuje naš stan. Enako skrivnim červom spodjeda pri nas naše učiteljsko prizadevanje neka postranska šola. V tej šoli je 30 do 40 otrok, ki bi mogli po postavi hoditi v očitno šolo, v katero pa hodijo prav malo, ali nekteri celó ne. V tej postranski šoli se podučuje ravno tisti čas, kakor v naši šoli in to nam napravlja veliko sitnost, zopernost, težav in zmešnjav. Učitelj te postranske šole pa tudi več služi, kakor marsikteri nas, ki se trudimo v očitni šoli. To je žalostna resnica. Upamo vendar, da se bode ta reč tako poravnala, kakor je prav in po postavi, ker ne moremo še reči, da bi bila povsod pravica pod mizo, krivica pa na mizi. Kako je naša skerbna vlada že davno skerbela v takih zadevah, se bere v knjigi: „System der österreichischen Volksschule“ pod §. 745 tako le: „Obgleich den Aeltern u. Vormündern gestattet ist, ihre Kinder zu Hause oder in Privatanstalten unterweisen zu lassen, so ist doch nicht zu dulden, dass jemand ohne Erlaubnis der Behörde Kinder mehrerer Familien versammele, um sie gemeinschaftlich zu unterrichten. Eine solche Person ist als Winkellehrer anzusehen“ i. t. d. Naj nam naš „Tovars“ naznani, kaj on o tem misli! **) Z Bogom! F. Govekar.

Prememba v učiteljskem stanu.

V ljubljanski škofii. G. Franc Govekar, podučitelj v Ternovem, pride za poduč. na Igu, in g. Franc Uršič, podučitelj na Igu, pride za poduč. v Ternovo.

*) V zadnjem listu pri „imenozlagi“ v 18. v. od sp. beri nam. važnosti, raznosti imen. Vredn.

**) „Tovars“ misli, da bi bilo prav, če bi se ta reč kakor tudi vsaka druga potrebna pritožba zadevni gosposki naznanila s prošnjo, da bi se odvrčevalo, kar je dobri reči in postavi nasproti. Vredn.